

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

KLASIKINIŲ KALBŲ MOKYMOSI YPATUMAI

Doc. dr. Nijolė Juchnevičienė, VU Klasikinės filologijos katedra

LOTYNŲ KALBOS IR ANTIKOS KULTŪROS DALYKO MOKYTOJŲ KVALIFIKACIJOS TOBULINIMAS, 2023

Klasikinės kalbos

- Lot. *classis* – tam tikra visuomenės grupė, socialinis sluoksnis
- *classicus* – priklausantis tam tikrai visuomenės grupei; perkeltine prasme – priklausantis aukščiausiai klasei, aukščiausio lygio, geriausias, standartinis

Diadema iš Filipo II, Aleksandro Makedoniečio tėvo, kapo Verginoje (dab. šiaurės Graikija, Antikos laikais – Makedonija; IV a. pr. Kr. paskutinis trečdalis)

Kodėl kalba vadinama lotynų, o ne romėnų?

Senovės romėnų kalba vadinama lotynų kalba, nes ji buvo gimtoji kalba *lotynų* – žmonių, gyvenusių Lacijaus regione centrinėje Italijoje, kuriame buvo ir Romos miestas.

Plečiantis Romos imperijai, lotynų kalba tapo oficialia Romos imperijos kalba. Ilgainiui ji išsivystė į įvairias šiandien vartojamas romanų kalbas, tokias kaip italų, prancūzų, ispanų, portugalų ir rumunų.

Italia antiqua, 750–500

Gr. *Tyrrhēnoi* (*Tyrsēnoi*) > *Tyrrhēnī* > *Mare Tyrrhēnum*

Lot. *Etrusci* / *Tusci* > dab. *Toscana*

Graecia Magna

Italici: Umbri, Osci, Piceni, Falisci
Latini.

Senovės graikų ir lotynų kalbos – klasikinės Vakarų civilizacijos kalbos

- Tai kalbos, giminingos daugeliui Europos kalbų ir padariusios didžiausią įtaką Vakarų kultūrai; tai Europos kultūrinis kodas.
- Dvi kalbos ir kultūros, kalbėjusios tomis kalbomis, yra labai glaudžiai susijusios, todėl galime kalbėti apie bendrą Antikos, arba klasikinę kultūrą.
- Tai kalbos, kuriomis sukurta seniausia Vakarų literatūra – klasikinė literatūra, kurios suformavo literatūros fenomeną tokį, kaip jį dabar suprantame, ir mąstė apie literatūros civilizacinę reikšmę. Kūryba buvo laikoma prestižine veikla, o poetai – tautos mokytojai.

Alfa-bet-as

Senovės graikai sudarė pirmąją fonetinę indoeuropiečių kalbų abėcėlę;

vėliau ją per etruskus perėmė romėnai;

graikų ir romėnų abėcėlės yra šiuolaikinių Europos kalbų abėcėlių pagrindas.

Phoenician	Phoenician name	Modern symbol	Early Greek	Classical Greek	Greek name	Early Latin	Classical Latin
𐤀	'aleph	'	Α	Α	alpha	Α	A
𐤁	beth	b	Β	Β	beta		B
𐤂	gimel	g	Γ	Γ	gamma		C
𐤃	daleth	d	Δ	Δ	delta	Ο	D
𐤄	he	h	Ε	Ε	epsilon	Ε	E
𐤅	waw	w	Ϝ		digamma	Ϝ	F
𐤆	zayin	z	Ζ	Ζ	zeta		G
𐤇	het	h	Η	Η	eta	Η	H
𐤈	teth	t	Θ	Θ	theta		I
𐤉	yod	y	Ι	Ι	iota	Ι	I (J)
𐤊	kaph	k	Κ	Κ	kappa	Κ	K
𐤋	lamed	l	Λ	Λ	lambda		L
𐤌	mem	m	Μ	Μ	mu	Μ	M
𐤍	nun	n	Ν	Ν	nu	Ν	N
𐤎	samek	s			xi		
𐤏	ayin	'	Ο	Ο	omicron	Ο	O
𐤐	pe	p	Π	Π	pi		P
𐤑	sade	s	Ρ		san		
𐤒	qoph	o	Ϻ		qoppa		Q
𐤓	resh	r	Σ	Ρ	rho		R
𐤔	shin	sh/s	Υ	Σ	sigma	Σ	S
𐤕	taw	t	Χ	Υ	tau	Υ	T
				Χ	upsilon		V
				Ω	chi		X
					omega		Y
							Z

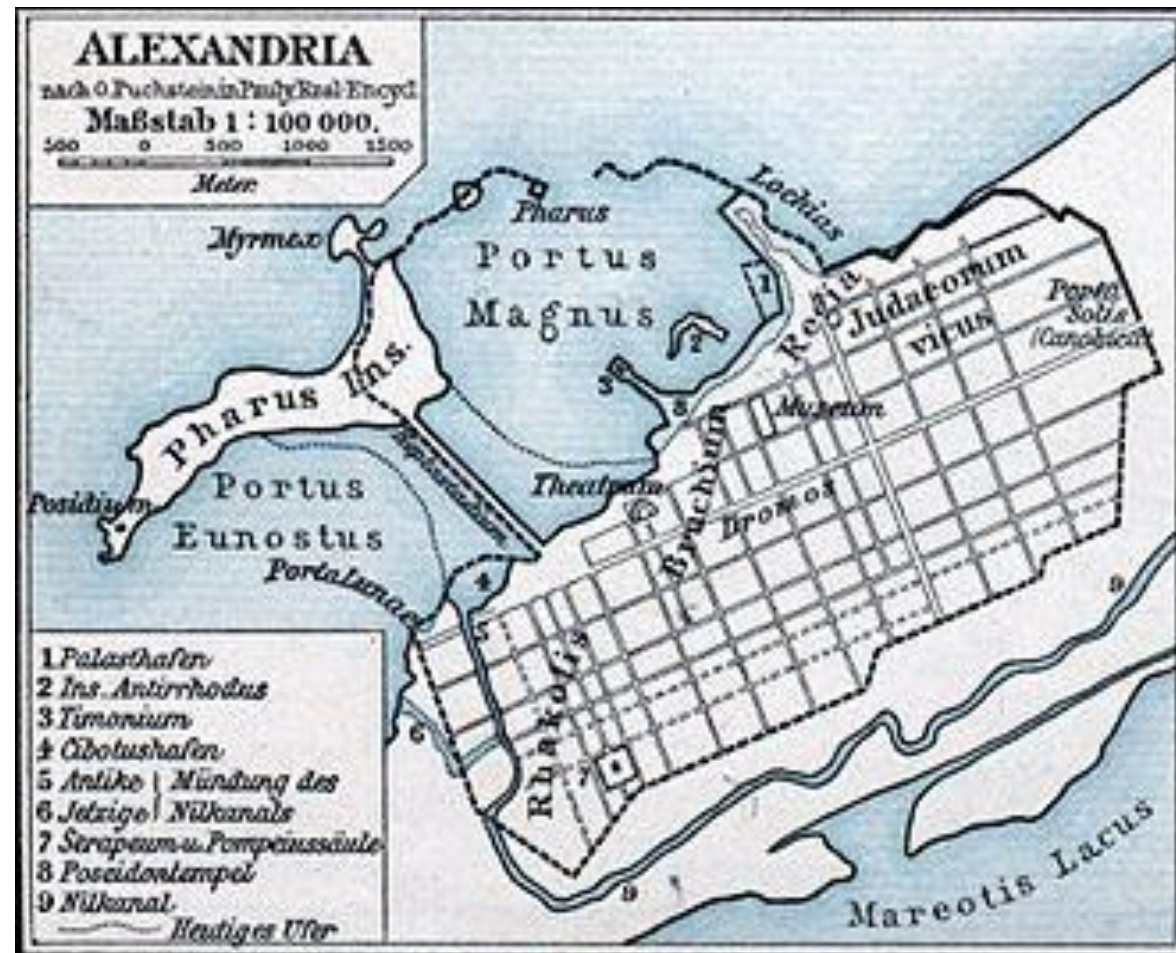
- Klasikinio laikotarpio pradžioje graikai buvo laikomi raštingiausia tuometinio pasaulio tauta.
- Literatūros kaip aukščiausios tautos mentaliteto ir vertybių fiksavimo formos suvokimas skatino ieškoti naujų idėjų, naujų išraiškos galimybių, kurti naujus žodžius ar suteikti jiems naują reikšmę.

Raudonfigūrė vaza – berniukas mokykloje, rašantis lentelėje ~490–485 pr. Kr.
(Dailininkas Duridas,
Berlyno valstybinis muziejus)

Aleksandrijos Musėjas (dab. „muziejus“), įkurtas III a. pr. Kr., - pirmoji „mokslų akademija“

- Reikia turėti galvoje ne tik kiekybinius parametrus – o tai buvo labai plataus masto reiškinys, bet ir kokybę, kuri neginčijama.
- Vis tik vien iki šiol išlikusių kūrinių skaičius yra įspūdingas, nekalbant apie neišlikusius kūrinius.
- Kiek žinoma, Aleksandrijos bibliotekoje buvo apie 500 000 „knygų“ (popiruso ritinėlių), Pergamo bibliotekoje – apie 200 000.

Antikos kultūra – Graikijos ir Romos kultūrų sąveika

- Lotynų raštijos istorija yra priešinga graikų raštijos istorijai.
- Graikų kalba literatūra kurta nuo VIII a. pr. Kr.
- V a. pr. Kr. graikai jau buvo sukūrę įspūdingą literatūrinį palikimą, kuris po Aleksandro Makedoniečio užkariavimų (IV a. pr. Kr. pab.) išplito nuo Adrijos jūros iki Indo upės. Rytų kraštų elitas pradėjo kalbėti ir rašyti graikų kalba (*Septuaginta*, III a. pr. Kr.).
- Romai svarbiausia buvo imperija. Lotynų literatūra pradėta kurti maždaug nuo III a. pr. Kr. vidurio, kai Roma jau buvo stipriausia Italijoje ir pradėjo steigti užjūrio provincijas Sicilijoje, Korsikoje ir Sardinijoje. Praėjus daugiau nei dviem šimtmečiams, Vergilijaus, Horacijaus ir Livijaus laikais, Roma jau galėjo pasigirti ilga imperinės galios istorija, o jos imperijai priklausė provincijos, atplėštos nuo Aleksandro Didžiojo įpėdinių valdomų karalysčių Graikijoje ir Rytuose bei neseniai prijungtos Ptolemajų karalystės Egipte. Lotynų kalbos, ypač lotyniškosios literatūros, raidą reikia vertinti atsižvelgiant į šias aplinkybes. Ją iš dalies galima suprasti kaip sąmoningą literatūros, atitinkančios Romos imperinius pasiekimus, ir kalbos, tinkamos Romos istorijai pasakoti, kūrimą, pasiremiant graikų kultūriniais modeliais.

Kodėl verta mokytis klasikinių kalbų

- Lotynų ir graikų kalbos padeda ugdyti raštingumą. Jos rodo, kaip veikia kalba, padeda suprasti savo ir kitas kalbas, pradedant šiuolaikinėmis kalbomis ir baigiant kompiuterių kodais.
- Lotynų ir graikų kalbos moko spręsti problemas ir kūrybiškai mąstyti. Jos, kaip ir šifro įveikimas, reikalauja metodiško analitinio požiūrio į sudėtingas užduotis – kelti klausimus ir ieškoti atsakymų, kritiškai apibendrinti argumentus.
- Lotynų ir graikų kalbos moko suprasti sistemas ir atpažinti modelius. Šį įgūdį savo ruožtu galima pritaikyti bet kuriam kitam dalykui, kad ir matematikai.
- Lotynų ir graikų kalbos padeda geriau suprasti anglų kalbą, turinčią daugybę klasikinių žodžių šaknų, ir kitas užsienio kalbas, praplečia žodyną.
- Lotynų ir graikų kalbos yra visur aplink mus. Jos atsiduria teisės, teologijos, filosofijos, gamtos ir sveikatos mokslų, politikos tekstų registruose ir kt.

Antikos kultūros žinios padeda formuoti įvairias kompetencijas (pažinimo, kultūrinę, pilietiškumo, socialinę). Be to, tai labai įdomu...

- Kalbą mokomės ir dėl jos pačios, ir dėl to, kad kalba ir tekstai reprezentuoja kultūrą plačiaja prasme.
- Klasikinis pasaulis yra daugelio šiuolaikinės civilizacijos aspektų – Europos ir pasaulio istorijos, Europos ir pasaulio literatūros, filosofijos, religijos ir vertybių sistemos – pagrindas. Tai suteikia gebėjimą bendrauti su įvairių kultūrų atstovais.
- Kalba, atlikdama pažintinę – reikšmių perdavimo funkciją, įjungia mus ne tik į savo tautos, bet ir į Vakarų tradicijos pasaulio kultūrinį lauką. Skaitydami, nagrinėdami, interpretuodami Antikos ir LDK lotyniškus tekstus bei lotynų kalbos frazeologizmus, atpažįstame kultūrinius simbolius ir stereotipus, deklaruojamas vertybes ir jų įtaką LDK kultūrai, lyginame Antikos, LDK ir dabarties kultūros reiškinius, įžvelgdami jų tarpusavio sąsajas ar skirtumus.

Žodžiai, sąvokos, vertybės, kurias paveldėjome

- πόλις (*polis* – miestas, valstybė)
- πολίτης (*politēs* – pilietis)
- δῆμος (*dēmos* – tauta, laisvi piliečiai; gyventojai; gyvenvietė, administracinis vienetas)
- κόσμος (*kosmos* – tvarka; puošmena; pasaulio tvarka; darni visata)
- χάος (*chaos* – pirmapradė visatos būseną; aklina tamsa; praraja)
- ψυχή (*psiuchē* – siela; gyvybė)
- ἀρετή (*aretē* – dorybė, šaunumas)
- urbs
- Res publica
- civis
- populus
- universum; universitas
- homo, humanus, humanitas
- anima; animus
- lex; legalis
- virtus

Virtutes Romanae (romėniškiosios dorybės)

- ***Auctoritas*** • autoritetas, galia, įtaka
- ***Clementia*** • gailestingumas
- ***Dignitas*** • orumas, savigarbos jausmas, asmeninis pasididžiavimas
- ***Firmitas*** • tvirtumas (proto stiprybė, gebėjimas siekti savo tikslo)
- ***Frugalitas*** • taupumas ir paprastumas
- ***Gravitas*** • atsakomybė ir rimtumas
- ***Honestas*** • garbingumas
- ***Humanitas*** • žmogiškumas, civilizuotumas
- ***Industria*** • darbštumas, veiklumas
- ***Pietas*** • pamaldumas, pagarba politinei ir socialinei tvarkai
- ***Prudentia*** • įžvalgumas, išmintis ir asmeninis apdairumas

Graikiški žodžiai, per lotynų kalbą patekę į anglų kalbą, padeda suprasti anglų kalbos rašybą

- Theatrum (< θέατρον) > *theatre*
- Rhetorica (< ῥητορική, sc. τέχνη) > *rhetoric*
- Histōriā (< ἱστορία) > *history, story*
- Phīlōsōphīa (< φιλοσοφία) > *philosophy*
- Mythos (< μῦθος) *myth*
- rhythmos (rhythmus) (< ῥυθμός) *rhythm*

Mykolas Lietuvis, *Dē mōribus Tartarōrum, Lituānōrum et Moschōrum* (1614)

Lotyniški žodžiai, įrodantys lietuvių ir lotynų kalbų giminystę:

ignis,

unda,

sōl,

mēnsis,

diēs,

nox, noctis,

aurōra,

deus,

vir,

tū, tuus,

vīvus,

senex, senis,

oculus,

auris,

nāsus,

dentēs,

gentēs,

axis,

rota,

iugum,

prīmus,

duo,

trēs,

quīnque,

sex,

septem ir kt.

TRES VIRI IUGUM TRAHUNT

Trys vyrai jungą traukia

Elitizmas ar socialinis įtrauktumas?

- Jungtinės Karalystės klasikinių mokslų fakultetų profesoriams ir studentams dažnai suteikiama elitizmo ir snobizmo etiketė, nes ten dažniausiai įstoja privačias, o ne valstybines mokyklas baigę, gerą išsilavinimą įgiję pasiturinčių šeimų vaikai. Tokios studijos ir tokie studentai laikomi „auksiniu standartu“ ir manoma, kad pats jų statusas užkerta kelią kitiems norintiems studijuoti klasikinę filologiją. Todėl vyksta diskusijos, kaip „demokratizuoti“ klasikinės studijas ir padaryti jas prieinamas platesnei visuomenei.
- Šiuo metu Didžiojoje Britanijoje siekiama dėstyti lotynų kalbą valstybinėse mokyklose įvairiuose socialiai sudėtinguose miestuose ir regionuose, kuriuose yra daug pabėgėlių ir migrantų. Įrodyta, kad lotynų kalbos ir Antikos kultūros mokymasis palengvina integravimąsi į bendruomenę bei visuomenę.